

1. DRUGA SVETOVNA VOJNA

NADALJEVANJE PRVE SVETOVNE VOJNE

Nacistična Nemčija je po prihodu Hitlerja na oblast močno povečala delež proračuna, namenjen oboroževanju. Njeni generali so postavili na noge močno vojsko in uveljavili novo vojaško taktiko – »blitzkrieg« (bliskovita vojna). To so bili hitri prodori motoriziranih enot globoko na sovražnikovo ozemlje ob podpori močnega letalstva, pehota pa je morala onesposobiti ostanke sovražnih enot za frontnimi črtami. Manj vneto je vojaške operacije pripravljala fašistična Italija, ki si je za ideal izbrala antični rimski imperij ter vojaške napade usmerila proti šibkim državam ob Sredozemskem morju in v njegovem zaledju. Na Daljnem vzhodu je militarističnega duha podžigala Japonska, ki ni potrebovala novega velikega vodje kot njeni zaveznici v Evropi, saj so Japonci verjeli v božanskost cesarja Hirohita. Z geslom »Azijo Azijcem« so se hoteli polastiti vzhodnoazijskega prostora in z njega izgnati druge kolonialne sile. Tradicionalno militaristična in v disciplini vzgajana japonska družba je bila v vojaški tehniki in taktiki sorodna nemškemu zavezniku, njena največja težava pa je bilo pomanjkanje surovin.

Spreminjanje meja v tridesetih letih je bilo uvod v poskus velikega preoblikovanja geopolitične podobe sveta, ustvarjene po prvi svetovni vojni. Za spremembo meja so se borile države, ki so po njej izgubile velika ozemlja, kot npr. Nemčija, in tiste, ki so menile, da so za zeleno mizo dobile premalo (Italija, Japonska).

Neville Chamberlain, predsednik britanske vlade, je upal, da bo s popuščanjem Nemčiji potešil Hitlerjeve apetite. V Münchnu je 30. septembra 1938 podpisal münchenski sporazum, po katerem si je lahko Nemčija priključila del Češkoslovaške, v katerem so živeli Nemci. Pogovori o ozemlju Češkoslovaške so potekali brez predstavnikov te države! Po vrnitvi iz Münchna je Chamberlain množici v Londonu, mahajoč s sporazumom, dejal: »Prepričan sem, da je to mir za naš čas.«

ZAKAJ SO ZAHODNE DEMOKRACIJE POPUŠČALE HITLERJU? S POMOČJO VIROV POIŠČITE ARGUMENTE ZA

NASLEDNJE ODGOVORE O SPREJEMLJIVOSTI TRGOVANJA Z OZEMLJI TUJIH DRŽAV IN NARODOV:

A) CHAMBERLAIN V NOBENEM PRIMERU NE BI SMEL POPUSTITI TAKŠNIM ZAHTEVAM HITLERJA.

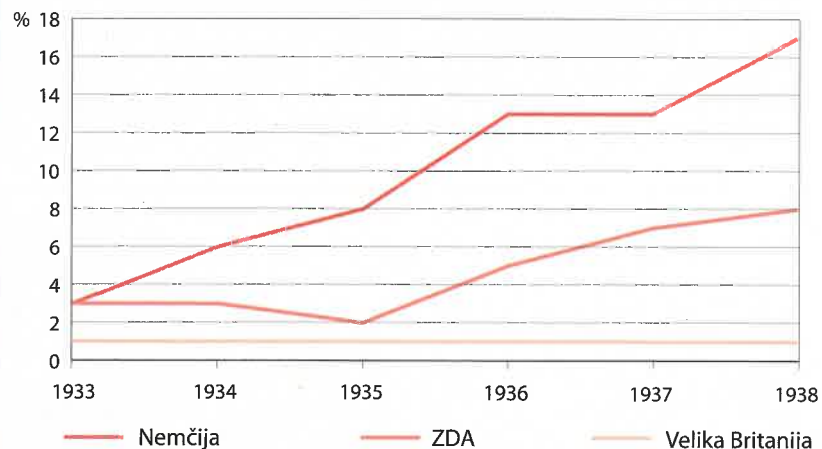
B) CHAMBERLAIN SI JE TAKO ZELO ŽELEL MIRU, DA JE BIL PRIPRAVLJEN TRGOVATI Z OZEMLJI DRUGIH DRŽAV.

C) CHAMBERLAIN JE PRIBORIL ŠE NEKAJ ČASA, DA SE JE VELIKA BRITANIJA PRIPRAVILA NA NOVO VOJNO.

VIR

Nihče ni tako določno precenil posledic Münchna kot Winston Churchill v svojem govoru v parlamentu 5. oktobra: »Pretrpeli smo popoln poraz ... Smo v središču nesreče, ki je zelo pomembna. Pot po Donavi ... pot proti Črnemu morju je odprta ... Vse države srednje Evrope in Podonavja bodo druga za drugo potegnjene v nacistični politični sistem ... In ne mislimo, da je to konec. To je samo začetek.«

William L. Shirer: Vzpon in propad tretjega rajha. Ljubljana, 1962, str. 56

Izdatki za oboroževanje 1933-1939

Hitlerjeva Nemčija je razširila svoje ozemlje že pred začetkom druge svetovne vojne in poskušala v Veliki Nemčiji združiti vse Nemce. Nemški življenjski prostor (Lebensraum) naj bi se razširil v velike ravnice vzhodne Evrope, kjer so prebivali pripadniki drugih narodov, ki so v nacistični rasni teoriji veljali za manjvredne. Judje in Romi so bili zapisani uničenju – genocidu, Slovani pa naj bi bili cenena delovna sila za rastočo nemško državo. Pasivnosti Francije in Velike Britanije kot zaščitnic versajske Evrope je bilo naposled konec, ko se je Nemčija obrnila proti Poljski. Toda več kot s simboličnimi besedami Poljski nista mogli pomagati, saj nista bili pripravljeni na vojno.

Tako je čedalje pomembnejša morebitna zaveznica postajala Sovjetska zveza. Velika Britanija in Francija sta jo želeli za zaveznico, ker bi tako obkrožili Nemčijo, Nemčija pa se je poskušala temu izogniti. Vodstvo Sovjetske zveze ni zaupalo politikom zahodnih velesil, ki so v tridesetih letih nemške osvajalne težnje usmerjali proti vzhodu, in je našlo svoj interes v prijateljski pogodbi z Nemčijo, ki sta jo državi podpisali 23. avgusta 1939. Z določbami v tajnem delu sta si Nemčija in Sovjetska zveza razdelili interesna območja v vzhodni Evropi. S podpisom pogodbe se je Nemčija izognila vojni na dveh frontah, Sovjetska zveza pa je dobila priložnost, da ob minimalnem vojaškem angažmaju precej poveča svoje ozemlje.

»23. 5. 1939 je Hitler povabil 13 vodilnih nemških vojaških osebnosti iz vojske, letalstva in mornarice na sestanek, na katerem je razkril svoje načrte. Velika vojna, v kateri utegne biti med nemškimi nasprotniki tudi Anglija, bo leta 1942 ali 1943. Dotlej bo Nemčija s svojim "bliskovitim" načinom nasilno rešila še nekatera vprašanja, med njimi najprej Poljsko, ki mora biti urejeno še leta 1939. Zahodne sile bodo pustile Poljsko na cedilu, kakor so Češkoslovaško. /.../ Hitler je vprašal svoje generale, ali lahko Nemčija zmaga tudi v sicer neverjetnem primeru, da bi zahodne sile šle zavaljo Poljske v vojno. Von Brauchitsch in Keitel sta odgovorila, da je to odvisno od tega, ali stopi v vojno tudi Rusija ali ne. In kaj bi se zgodilo, če bi stopila v vojno proti Nemčiji tudi Rusija, je hotel vedeti Hitler. Potem, je rekel Keitel, bi bilo komaj mogoče pričakovati ugoden izid vojne; Brauchitsch pa je naravnost povedal, da bi Nemčija vojno izgubila.«

Stoletje svetovnih vojn. Ljubljana, 1981, str. 144

KAKO JE HITLER RAZUMEL POPUŠČANJE ZAHODNIH VELESIL V PRIMERU ČEŠKOSLOVAŠKE? KAJ BI ZA NEMČIJO POMENILO BOJEVANJE NA DVEH FRONTAH? KAKO SE JE SKUŠALA TEMU IZOGNITI?

Z napadom Nemčije na Poljsko 1. septembra 1939 se je začela druga svetovna vojna. Vladi Velike Britanije in Francije sta, kot sta že prej opozarjali Hitlerja, po nemškem napadu na Poljsko 3. septembra Nemčiji napovedali vojno. Na Poljskem se je prvič pokazala uspešnost nove vojaške strategije nemškega »blitzkriega« in nad hitrim napredovanjem so bili začudeni celo v nemškem generalštabu. Ko je bila večina poljskih enot že razbita, je sredi septembra z vzhoda Poljsko napadla še Sovjetska zveza. Konec septembra sta Nemčija in Sovjetska zveza zarisali nove meje, Poljska pa je izgubila z njenih zemljevidov. Poljska je kot prva okupirana država spadala med tiste, ki so med vojno pretrpele najhujše izgube, saj so nacisti takoj začeli izvajati politiko »višje« rase proti »nižji«. Umrlo je okoli šest milijonov prebivalcev (okoli 22 odstotkov predvojnega prebivalstva), največ Judov, med Poljaki pa zlasti politična in intelektualna elita. Druge prebivalce so izpostavili raznarodovanju in naj bi bili zgolj poceni delovna sila. Na domove, ki so ostali po izgonu Poljakov in Judov prazni, so naseljevali Nemce iz vzhodnih poljskih predelov in baltskih držav, ki so po nemško-sovjetski pogodbi postali interesna sfera Sovjetske zveze.

Zunanji minister Sovjetske zveze Molotov podpisuje pogodbo z Nemčijo, za njim stojita nemški zunanji minister Ribbentrop in sovjetski diktator Stalin

VIR

Po začetku vojne, ko sta zahodni velesili napovedali vojno Nemčiji, je Sovjetska zveza izkoristila ugodni trenutek in si nemoteno prilastila del ozemelj, ki jih je izgubila po prvi svetovni vojni. Leta 1940 si je priključila tri po prvi svetovni vojni ustanovljene baltske države in Romuniji iztrgala Besarabijo. Večje težave je imela s Finsko, ki ni klonila pod diplomatskimi pritiski in se je odločno postavila v bran pred vojaškim napadom Sovjetske zveze. Spomladi 1940 pa je morala Finska priznati premoč Sovjetske zveze in ji odstopiti del ozemelj. Velika Britanija in Francija sta že septembra 1939 pokazali, da na vojno nista pripravljene. Čeprav je imela Nemčija, ker so bile najboljše enote v operacijah na Poljskem, na zahodni meji le manjše število slabše opremljenih divizij, so se nekajkrat močnejše enote zahodnih zaveznikov vkopale za obrambno črto in čakale. Zdramil jih niso niti nagel uspeh bliskovite vojne na vzhodni fronti in premiki glavnine nemških enot iz Poljske proti zahodu. Omahljivost zahodnih sil so Nemci izkoristili in spomladi 1940 h kapitulaciji najprej prisilili Dansko in Norveško. Maja 1940 so se obrnili proti zahodu in presenetljivo hitro poleg manjših zahodnih sosed vojaško premagali še Francijo, katere vojaški vrh je zaspal na slovesu zmagovalke prve svetovne vojne.

Po letu dni vojne v celinskem delu Evrope se je njena politična podoba zelo spremenila. Poleti 1940 so v nemškem generalštabu začeli pripravljati načrte za izkrcanje v Angliji. Pogoj za izkrcanje je bila premoč v zraku, ki si jo je hotela Nemčija zagotoviti z zračno ofenzivo. Toda začetno premoč so Nemci izgubili. Vojaško osamljeno Veliko Britanijo so reševale njene zračne sile, njenim pilotom so priskočili na pomoč vojaški piloti iz okupiranih evropskih držav, v veliko pomoč pa jim je bil izum iz tridesetih let, radar. Jeseni 1940 je nemško vodstvo ovrгло misel na izkrcanje v Veliki Britaniji in se začelo obračati proti vzhodu, proti dotedanji »nenaravni zaveznici«
Sovjetski zvezi.

Radar je prinašal veliko novost – vnaprej je sporočal, da se približuje sovražnik

	Nemčija	Velika Britanija
Uničeni lovci	470	769
Narejeni lovci	391	943

ZAKAJ NEMČIJA NI USPELA V LETALSKI BITKI ZA ANGLIJO? UPOŠTEVAJTE VLOGO NOVE TEHNOLOGIJE IN POMISLITE, KAJ SE JE ZGODILO Z NEPOŠKODOVANIMI PILOTI IZ SESTRELJENIH LETAL.

VOJNA ZAJAME VELIK DEL SVETA

Vojno je na območje Sredozemskega morja in Afrike razširila Italija, ki je oktobra 1940 napadla Grčijo. Toda italijanske sile so doživljale poraze in tako proti Grčiji kot na južnih obalah Sredozemlja so jim morali priskočiti na pomoč zavezniki iz Nemčije. V severni Afriki so marca 1941 skupaj začeli ofenzivo proti Egiptu ter hitro napredovali proti Kairu in Sueškemu prekopu. V naslednjih mesecih so pokorili še države na Balkanu (Jugoslavija, Grčija), ki se niso mirno uklonile političnemu pritisku Nemčije.

Hitler je za največjo nasprotnico Nemčije štel Sovjetsko zvezo, zato se ni nameraval držati prijateljske pogodbe. V napadu na Sovjetsko zvezo 22. junija 1941 so poleg glavnine nemških enot sodelovale še enote njenih zaveznic in prostovoljci, ki so se hoteli boriti proti boljševiški nevarnosti. Nemške enote so na začetku hitro napredovale, a so se nato razpršile v ruskih prostranstvih, kjer je bila preskrba zaradi velikih razdalj otežena. Ko so napredovali za toliko, kolikor so na zahodni fronti potrebovali, da so dosegli Atlantski ocean, niso bili na vzhodni fronti še niti na pol poti do Moskve, ki bi jo morali po načrtih osvojiti

Zaradi slabe pripravljenosti sovjetske vojske so nemške mehanizirane enote ponekod brez večjih ovir napredovale tudi po več kot 100 kilometrov na dan

pred zimo. Do nje je bil sicer Leningrad obkoljen, nemške enote pa so bile le streljaj od Moskve – tu pa je bilo nemškega blitzkriega konec.

Iz vojnega dnevnika nemške armade na osrednjem bojišču v Sovjetski zvezi, 19. decembra 1941:

»Poraze je treba pripisati telesnemu in duševnemu stanju čet, ki so globoko pod mejo svojih sposobnosti, strahu pred ruskim ujetništvom, zdesetkani bojni moči, pomanjkanju goriva, napetemu položaju v preskrbi in slabemu stanju konj. K temu je treba pridati še občutek nemoči pred težkimi ruskimi tanki.«

PRIMERJAJTE NEMŠKO PRODIRANJE PROTI MOSKVI Z NAPOLEONOVIM POHODOM SKORAJ STOLETJE IN POL PREJ. KATERE PODOBNOSTI NAJDETE MED PORAZOMA NAPOLEONOVE IN HITLERJEVE AGRESIJE?

Vojna v Evropi od septembra 1939 do maja 1941

UGOTOVITE, KATERE DRŽAVE SO SE POVEČALE S POMOČJO VOJAŠKE SILE! PRIMERJAJTE TA ZEMLJEVID Z ZEMLJEVIDOM EVROPE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI (STR 83) IN UGOTOVITE, KAJ JE BILO Z OKUPIRANIMI OZEMLJI POSAMEZNIH DRŽAV PO VOJNI!

VIR

ZANIMIVOSTI

K zaustavitvi nemškega napredovanja je pripomogel tudi »general Mraz«, kot so poimenovali hudo rusko zimo, ko je začela zmrzovati nafta v oklepni vozilih, vojaki, ki zaradi slabše preskrbe na dolgih razdaljah niso pravočasno dobili zimskih obleke, pa so dobivali ozeblino ali umirali od mraza.

Po 7. decembru 1941 in napadu Japonske na največjo vojaško bazo ZDA na Pacifiku, Pearl Harbor na Havajih, so bile v svetovno vojno vključene vse svetovne velesile, tudi ZDA, ki so Japonski napovedale vojno. Na srečo Američanov so bile letalonosilke, najpomembnejše orožje za vojskovanje na morju, med japonskim nepričakovanim napadom na odprtem morju. Zato so lahko Američani kmalu vzpostavili ravnotežje na pacifiški fronti. Japonska je kmalu zagospodovala nad Indokino, otoki med Indijskim oceanom in Pacifikom, ter poskušala na zahodu napredovati proti Indiji in na jugu proti Avstraliji. Nasproti so ji stale združene sile evropskih kolonialnih enot, ZDA in Avstralije, na Kitajskem pa enote pod nadzorom kitajske vlade in kitajskih komunistov. Tudi na pacifiški fronti je kmalu prišlo do izraza dejstvo, da je lahko ameriška industrija hitreje oskrbovala vojsko z večjo količino vojaškega materiala.

Do preobrata na bojišču je prišlo v letu 1942, ko so bile vojaške enote napadalk že preveč razpotegnjene, da bi si lahko privoščile skoncentrirane napade glavnine svojih sil na enem mestu, pa tudi napadene države so svoj gospodarski potencial že preusmerile za vojne potrebe. Nemške vojaške enote so bile razpotegnjene po vsej celinski Evropi, od Norveške do Grčije, od Atlantika do Volge, del kopenskih enot je bil v Severni Afriki, pomorske enote, zlasti podmornice, so bile v Sredozemlju in na Atlantiku. Japonske enote so bile od Mandžurije in Sahalina na severu do otokov pred Avstralijo na jugu, ladjevje pa deloma v Indijskem in večina v Tihem oceanu.

Najprej je prišlo do preobrata na pacifiški fronti. V bitki pri Midwayu junija 1942 je Japonska izgubila vse svoje štiri največje letalonosilke in se odtlej ni bila sposobna enakovredno meriti v bojevanju na vodnih prostranstvih. ZDA so začele frontno črto pomikati proti Japonskemu otočju. Na afriški fronti so britanske sile ustavile nemško napredovanje in prešle v protiofenzivo. Ko so se na obalah Maroka in Alžirije izkrcale še ameriške sile, so bile nemško-italijanske enote stisnjene med dve bojni črti in se maja 1943 v Tuniziji vdale. Po izkrcanju anglo-ameriških enot na Siciliji 10. julija 1943 se je vojna preselila tudi na ozemlje podpisnic trojnega pakta. Italijanski kralj je 25. julija 1943 ukazal aretacijo Benita Mussolinija, s tem je bilo v Italiji konec fašističnega režima. Po napredovanju enot protifašistične koalicije na njenem ozemlju je Italija 8. septembra 1943 kapitulirala, naslednji mesec pa je prestopila v nasprotni tabor in napovedala vojno dotedanji zaveznici Nemčiji.

OGLEJTE SI FILM MIDWAY IN OCENITE, KOLIKO ZGODOVINSKIH DEJSTEV VSEBUJEJO TOVRSTNI FILMI IN KAKO VPLIVAJO NA SLIKO POSAMEZNIKA O DOLOČENEM ZGODOVINSKEM OBDOBJU.

Do preobrata je prišlo tudi na vzhodni fronti, kjer je imela Nemčija glavnino svojih najboljših enot. Konec novembra 1942 se je začela protiofenziva sovjetskih enot pri Stalingradu, kjer so poskušali Nemci prekoračiti veliko naravno oviro, reko Volgo. Sovjetske enote so dobile okrepitve z vzhoda, saj je postalo jasno, da Japonska ne bo napadla Sovjetske zveze, nemške enote pa niso več imele dovolj rezerv. Po izčrpavajočih bojih se je ostanek nemške vojske ob koncu januarja 1943 vdal. Od stalingrajske bitke naprej je imela na vzhodni fronti pobudo Rdeča armada. Zadnji veliki nemški poskus prevzeti pobudo na vzhodni fronti je bil julija 1943. Toda v bitki pri Kursku, največji tankovski bitki v zgodovini, Nemci niso prebili sovjetske obrambne črte, v protiofenzivi pa so začeli Sovjeti frontno črto naglo potiskati proti zahodu.

TROJNI PAKT IN ATLANTSKA LISTINA

Napadalke v drugi svetovni vojni so poimenovane sile osi. Glavne tri članice sil osi, Nemčija, Japonska in Italija, so si s podpisom trojnega pakta 27. septembra 1940 v Berlinu razdelile interesne sfere. Razdelile so si osvajalna območja v evrazijskem prostoru in pustile odprti prostor za dogovarjanje s Sovjetsko zvezo. Ta je novembra 1940 zavrnila podpis take pogodbe. Pakt je bil usmerjen zlasti proti Veliki Britaniji in ZDA. Nemčija si je manjše države podrejela z diplomatskimi pritiski in zahtevami po podpisu zanje neugodnih pogodb. Vlade teh držav so se politično in gospodarsko podredile nemškim zahtevam, dovolile prihod nemških oboroženih sil na svoje ozemlje in z njimi sodelovale v nadaljnjih vojaških operacijah.

Trojni pakt

Člen 1

Japonska priznava in bo spoštovala vodstvo Italije in Nemčije pri ustvarjanju novega reda v Evropi.

Člen 2

Nemčija in Italija priznavata in bosta spoštovali vodstvo Japonske pri ustvarjanju novega reda v vzhodni Aziji v širšem pomenu besede.

Člen 3

Nemčija, Italija in Japonska se strinjajo, da bodo sodelovale pri svojih težnjah, ki temeljijo na zgoraj naznačeni podlagi.

Vrh tega se zavezujejo, da si bodo vzajemno pomagale z vsemi političnimi, gospodarskimi in vojaškimi sredstvi, če bi katero od podpisnic napadla katera od sil, ki zdaj ne sodelujejo v evropski vojni ali v kitajsko-japonskem spopadu.

...

Člen 5

Nemčija, Italija in Japonska izjavljajo, da vse, o čemer so se dogovorile v predhodnih členih, nikakor ne zadeva političnega odnosa, ki je zdaj med vsako posamezno od treh sil podpisnic in Sovjetsko Rusijo.

T. Weber – D. Novak: 20. stoletje v zgodovinskih virih, besedi in slikah.

Druga svetovna vojna 1939–1945, Ljubljana, 1996, str. 5

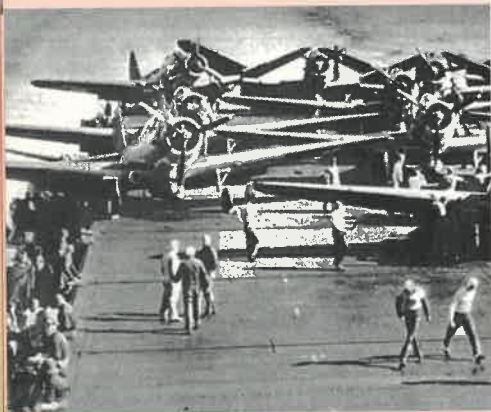
NA ZEMLJEVIDU NA STR. 61 UGOTOVITE, KATERE DRŽAVE SO PRISTOPILE K TROJNEMU PAKTU.

UTEMELJITE NASLEDNJI DVE NASPROTUJOČI SI STALIŠČI:

A) VLADE NE BI SMELE POPUSTITI DIKTATU NEMČIJE, KI NI BIL UGODEN ZA NJIHOVO DRŽAVO.

B) VLADE V DANIH RAZMERAH NISO IMELE DRUGE IZBIRE KOT POPUSTITI PRITISKU NEMČIJE.

Ko je vojni vrtinec zajel velik del sveta, so začele države, ki so jih napadle sile osi oziroma podpisnice trojnega pakta, usklajevati svoje načrte. Napadene države so se povezale v protifašistično koalicijo. Njene najpomembnejše članice so bile Velika Britanija, ki je bila leta 1940 osamljena v vojni z Nemčijo, Sovjetska zveza, ki je nosila glavno vojaško breme napada od druge polovice leta 1941, in ZDA. Njena industrija se je hitro prilagodila vojnim razmeram in je bila dovolj oddaljena od bojišč, da je niso ogrožali nasprotnikovi bombniki. Poleg lastne vojske je pomagala pri oboroževanju in preskrbi Velike Britanije, Sovjetske zveze in drugih bojujočih se sil protifašistične koalicije. Politične cilje protifašistične koalicije sta 14. avgusta 1941 v Atlantski listini opredelila predsednik ZDA Franklin D. Roosevelt in britanski premier Winston Churchill. ZDA tedaj še niso bile v vojni, po njihovem vstopu vanjo pa so se voditelji najmočnejših zavezniških držav pogostejše srečevali. V

Ameriška torpedna letala, ki so opravila glavno delo pri Midwayu, se pripravljajo na vzlet.

Znamenita slika iz Afrike: pri El Alameinu so zamenjali vloge – Britanci napadajo, Nemci se predajajo ali umikajo.

Hitler je pobesnel, ko je izvedel, da se feldmaršal Friederich Paulus ni bojeval do zadnjega, temveč se je – kar kaže slika – predal enotam Sovjetske zveze. Pri Stalingradu so Nemci izgubili 150.000 vojakov, predalo se jih je 90.000, popolnoma izčrpanih in sestradanih, od teh se jih je po vojni vrnilo domov le nekaj tisoč.

Plakat, ki nakazuje poveljno sodelovanje v Organizaciji združenih narodov: ZDRUŽENI smo močni – ZDRUŽENI bomo zmagali.

Washingtonu so 1. januarja 1942 predstavniki 26 držav sprejeli Atlantsko listino kot temelj za poveljno ureditev sveta. Ob tem je ameriški predsednik Roosevelt prvič uporabil izraz »združeni narodi« in podpisnice deklaracije so postale zmetek poveljne Organizacije združenih narodov. Najpomembnejšim trem, ZDA, Sovjetski zvezi in Veliki Britaniji, sta po pomenu sledili še Kitajska in Svobodna Francija (predstavljala je Francoze, ki niso priznavali kapitulacije Francije). Sovjetska zveza je na srečanjih voditeljev protifašistične koalicije izražala željo po čim hitrejšem odprtju druge fronte na zahodu, tj. izkrcanju zaveznikov na evropski celini. Dogovorili so se, da bodo po končani vojni postavili vojne zločince pred sodišča. Poglavitnim naj bi sodili pred skupnim zavezniškim sodiščem, za druge pa so sklenili, da jih bodo vrnili v države, kjer so zagrešili zločine, in jim bo sojeno po tamkajšnjih zakonih.

Na sestanku v Teheranu (od 28. novembra do 1. decembra 1943) so se prvič osebno sestali »veliki trije«, predsednik ZDA Franklin D. Roosevelt, britanski premier Winston Churchill in sovjetski voditelj Stalin, in uskladili načrte za dokončen zlom nasprotnika. V tem času je na bojiščih že prevzela pobudo protifašistična koalicija, trojni pakt pa je ostal brez najšibkejšega člana, Italije. Zavezniki so sklenili, da bodo najprej porazili Nemčijo, zatem pa še Japonsko. Zahodni zavezniki so se dogovorili, da bodo junija 1944 odpri drugo fronto v Evropi, Sovjetska zveza pa naj bi po porazu Nemčije napadla Japonsko.

V Atlantski listini so se ZDA in Velika Britanija zavezale, da:

1. njuni državi ne marata za povečanje, ne ozemeljsko ne drugačno;
2. ne želita doseči ozemeljskih sprememb, razen takšnih, ki bi se ujemale s svobodno izpovedanimi željami prizadetih ljudstev;
3. spoštujeta pravico vseh ljudstev, da si sama izberejo obliko vladavine, pod kakršno bi hotela živeti; in želita, da bi se suverene pravice in samouprava obnovile tistim ljudstvom, ki so jim bile na silo odvzete;
4. prizadevala si bosta, z dolžnim spoštovanjem sedanjih obveznosti, da bi vsem velikim in malim državam, zmagovalkam ali premaganim, pospešili ob enakih pogojih uživanje in udeležbo v trgovanju, dostop do surovin, kolikor jih zmora svet in kolikor jih potrebujejo vsaka za svojo gospodarsko blaginjo;

/.../

8. verujeta, da morajo vsi narodi sveta – iz stvarnih in iz duhovnih razlogov – opustiti uporabo sile. Ker se v bodoče ne bo mogel ohraniti mir, če bi še vedno uporabljali kopensko, mornariško in letalsko oborožitev narodi, ki grozijo ali ki bi utegnili groziti z napadom zunaj svojih meja, zato verujeta, da je začasno, do uveljavitve širšega in trajnega sistema obče varnosti, potrebna razorožitev takšnih narodov. Prav tako bosta tudi podpirali in spodbujali vse druge učinkovite ukrepe, ki bi miroljubnim ljudstvom olajšali uničujoče breme oboroževanja.

T. Weber-D. Novak: 20. stoletje v zgodovinskih virih, besedi in slikah, Druga svetovna vojna 1939–1945. Ljubljana, 1996, str. 44–45

PRIMERJAJTE POLITIČNA IZHODIŠČA TROJNEGA PAKTA IN ATLANTSKE LISTINE. PREMISLITE, ZAKAJ SE JE VELIKO VEČ DRŽAV ODLOČILO ZA PODPIS ATLANTSKE LISTINE. KAJ IZJAVI OBLJUBLJATA PRIPADNIKOM MANJŠIH NARODOV IN DRŽAV ZA POVOJNI ČAS?

TRPLJENJE CIVILNEGA PREBIVALSTVA

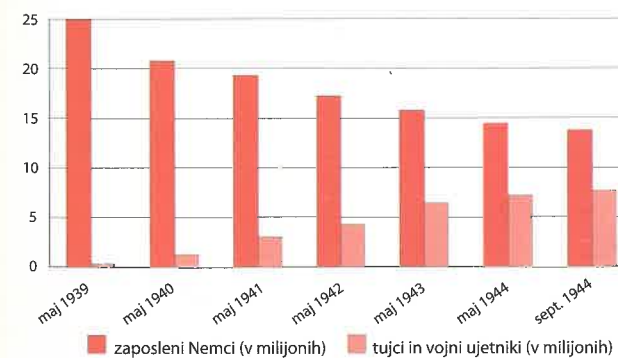
Druga svetovna vojna je bila najbolj kruta vojna do tedaj. Napadalcii niso izbirali sredstev za dosego cilja, zato vojno označujemo kot totalno. Medtem ko je bilo v prvi svetovni vojni življenje v zaledju front kljub pomanjkanju vsaj delno varno za preživetje, med drugo vojno ni bilo mogoče niti to. Življenje na okupiranem ozemlju so zavojevalci podredili svojim vojnim in gospodarskim potrebam. Nacistična Nemčija je hotela v ravninah osrednje in vzhodne Evrope ustvariti življenjski prostor nemškega naroda, ki naj bi bil po nacistični teoriji del najvišje arijske rase. Sosednje pokrajine, deloma poseljene z Nemci, si je priključila, v drugih okupiranih državah srednje in vzhodne Evrope in podpisnicah trojnega pakta pa postavila na oblast sebi naklonjene ali celo profašistične režime. Najbolj kruto so ravnali s tistimi, ki so jih ocenjevali kot največje sovražnike arijske rase, z Judi, in v okupiranih Poljski, Sovjetski zvezi in Jugoslaviji, kjer naj bi po nacistični teoriji živela manjvredna slovanska rasa. Prebivalstvo teh držav naj bi bilo suženjska delovna sila; manj sposobni so bili zapisani uničenju, na nekaterih pa so izvajali medicinske poskuse.

Drugačno politiko je Nemčija zaradi prepričanja o večvrednosti arijske rase ubrala v germanskih državah, kjer je formalno pustila domačo oblast. Nekateri monarhi in vlade so ostali v domovini, drugi so se umaknili na ozemlje Velike Britanije. Enako so storili vlade in monarhi okupirane Evrope, ki niso priznavali razkosanja svojih držav (Poljske, Jugoslavije, Grčije).

Gospodarski potencial celinske Evrope je bil podrejen zahtevam nemške vojske, tako da je nemška industrija kljub vojnim razmeram in bombardiranju zaveznikov vse do leta 1944 ohranjala visoko gospodarsko raven. Pri zagotavljanju surovin si je pomagala z izkoriščanjem okupiranih in satelitskih držav, moško delovno silo, ki je bila mobilizirana v vojsko, pa so nadomestili vojni ujetniki, prisilna delovna sila in tujci iz zahodnih držav, ki so nasedli nacistični propagandi.

Nacistični vojni zločinec Heinrich Himmler je o Slovanih na okupiranem ozemlju menil: „Za nemško prebivalstvo Vzhoda so potrebni največ 4 razredi osnovne šole. Smoter te izobrazbe naj bo samo, da se učenci naučijo računati (največ do 500), napisati svoj priimek in ime, izkazovati Nemcem pokorščino, ki so jo zavezani po božji volji, biti pošteni, delavni in vljudni. Ni nujno, da znajo brati. Razen takih ne sme biti na Vzhodu nobene druge šole.“

Enciklopedija druge svetovne vojne 1939–1945. Ljubljana, 1982, str. 331

Zaposleni v nemški industriji

PRIMERJAJTE ODNOS NEMŠKEGA OKUPATORJA DO RAZLIČNIH NARODNIH SKUPIN. KAKO JE NEMČIJA NADOMEŠČALA POMANJKANJE DELOVNE SILE?

Obkoljeni Leningrad je postal sinonim za trpeče mesto. Tri milijone prebivalcev je bilo obkoljenih dve leti in pol in po ocenah naj bi od lakote umrlo približno milijon ljudi.

Prihod Judov v Auschwitz-Birkenan.

Najslabša usoda je po nacistični ideologiji čakala Jude, ki so bili v evropskem antisemitizmu utelešenje zla, prizadetega krščanskega ljudstvu. Že pred vojno so Nemci sprejeli protijudovsko zakonodajo, ki je pripadnike tega naroda izključevala iz javnega življenja. Protijudovsko zakonodajo so pod nemškim pritiskom sprejele tudi druge podpisnice trojnega pakta. Vodilni nemški nacisti so januarja 1942 sprejeli sklep o »dokončni rešitvi« judovskega vprašanja. Na vzhodu, največ na Poljskem, so začeli odpirati nova uničevalna taborišča, ki so bila namenjena množičnim likvidacijam. Do konca vojne so v taboriščih opravili najhitrejši in najbolj sistematičen genocid v zgodovini. Ocene o ubitih med holokavstom, kakor je poimenovan ta pobj, se gibljejo med štirimi in šestimi milijoni Judov.

Redki Nemci so se zanimali, kaj se dogaja za ogradami koncentracijskih in uničevalnih taborišč, raje so pogledali stran. Veliko zapornikov, izbranih za težko delo, je zaradi nečloveških razmer in skorajda nikakršne oskrbe umrlo že po nekaj mesecih.

Na okupiranem ozemlju so bili torej ljudje razporejeni v različne kategorije, odvisno od njihovega porekla. Najnižji v vrednostnem sistemu nacistične ideologije so bili zapisani izbrisu, nekateri so postali brezpravna suženjska delovna sila »naroda gospodarjev«, pa tudi pripadniki arijske rase niso smeli dvomiti o nezmotljivosti svojega voditelja in upravičenosti privilegijev vodilne politične oligarhije.

A, B, C, D območje delovanja posebnih enot za uničevanje Judov
 ◆ koncentracijska taborišča, namenjena predvsem uničevanju Judov
 NDH Nezavisna država Hrvatska (Neodvisna država Hrvaška)
 nemško-sovjetsko interesno območje po sporazumu 1939
 104 število ubitih Judov po posameznih državah (v tisočih)
 odpor proti »končni rešitvi« judovskega vprašanja
 nadzor sil osi

31. 12. 1939 uveden poseben znak za Jude

Uničevanje Judov v Evropi med drugo svetovno vojno

Anne Frank se je skupaj z družino pred pregonom Judov skrila v podstrešnem stanovanju v Amsterdamu. Po odkritju skrivališča so jih odgnali v koncentracijsko taborišče, kjer je marca 1945 umrla za tifusom. Preživel je le njen oče, ki je po vojni poskrbel za objavo njenega dnevnika, enega najbolj pretresljivih dokumentov o preganjanju ljudi samo zato, ker so drugačni. V sredo, 13. januarja 1943, je Anne v dnevnik zapisala:

»Zunaj je obupno. Podnevi in ponoči gonijo proč te uboge nesrečneže, ki jim pustijo samo nahrbtnik in nekaj denarja. Na poti jim še to vzamejo. Družine trgajo narazen, moške, ženske in otroke ločujejo. Otroci, ki prihajajo domov iz šole, ugotavljajo, da so starši izginili. Ženske se vračajo domov iz trgovine in njihovih družin ni več.«

Cyrus Leo Sulzberger: Druga svetovna vojna. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1970, str. 461

ALI SO JUDJE SPLOH IMELI MOŽNOST, DA SE IZOGNEJO USODI, KI JIM JO JE NAMENIL NACISTIČNI REŽIM MED VOJNO?

Tudi v državah, ki jih niso pokorile članice trojnega pakta, je vladalo pomanjkanje. Angažiranje moških za vojaške potrebe je povzročilo velik izpad delovne sile, ki so jo lahko nadomestile le ženske. Leta 1944 so v Veliki Britaniji pomenile že 60 odstotkov vse delovne sile. Industrija se je preusmerila v proizvodnjo izdelkov za potrebe vojske, ki je bila tudi velik porabnik hrane. Te je bilo čedalje manj tudi zaradi pretrganih ali oteženih prometnih povezav; iz dežel Daljnega vzhoda, ki jih je okupirala Japonska, je dotok povsem usahnil, številne ladje iz ZDA pa so na Atlantiku potopile nemške podmornice. Zato je leta 1940 Velika Britanija uvedla racionirano preskrbo. Vsak prebivalec je dobil zagotovljeno količino osnovnih izdelkov za prežvljanje, preostalo pa so lahko nakupili po lastnih željah, a je bilo proizvode težje dobiti in so bili dražji. Ker je racionirana preskrba zagotavljala približno enakopravno razdelitev proizvodov, ki jih je bilo čedalje težje dobiti, jo je večina sprejela kot dokaj pošten sistem. V Sovjetski zvezi, kjer je bilo vsega še veliko manj, je racionirana preskrba vodila skorajda do stradanja.

PRIMERJAJTE, KAKO SO IZPAD MOŠKE DELOVNE SILE NADOMEŠČALI NA OKUPIRANEM OZEMLJU IN KAKO V DRŽAVAH PROTIFAŠISTIČNE KOALICIJE. POJASNITE, KAKO SO VPRAŠANJE POMANJKANJA DOBRIN REŠEVALI NA OKUPIRANEM OZEMLJU IN KAKO DRUGOD.

ODZIV PREBIVALSTVA – KOLABORACIJA IN ODPORNIŠTVO

Prebivalstvo okupiranih držav se je različno odzivalo na okupacijo in okupacijski sistem na svojem ozemlju. Sodelovanje oz. kolaboracija z okupatorjem je imela različne oblike, od upravne, ko zgolj skrbijo za najnujnejšo preskrbo civilnega prebivalstva, do politične in vojaške kolaboracije. Kolaboracijo so podpirali voditelji ali skupine, ki so imeli že pred vojno sorodna ideološka načela kot okupatorji, zlasti nacionalizem, antisemitizem in protikomunizem. V zahodnih in skandinavskih državah je domači upravni aparat večinoma sodeloval z nemškimi svetovalci. Najteže je orisati gospodarsko kolaboracijo, saj so se gospodarstveniki izgovarjali, da je treba skrbeti za redno preskrbo trga. A bilo je veliko vojnih dobičkarjev, številni podjetniki pa so obogateli z deli za nemško vojsko.

Najvišja stopnja sodelovanja z okupatorjem je bila vojaška kolaboracija. Nemci so v Skandinaviji, zahodnih državah, srednji Evropi in na Balkanu uporabljali domačo policijo in prostovoljce za bojevanje proti odporiškim

V obeh svetovnih vojnah so se ženske aktivneje kot prej vključevale v javno življenje. Potrebovali so jih v vojski in industriji, kar je vplivalo na njihovo večjo samozavest in ekonomsko osamosvajanje.

ZANIMIVOSTI

Vodja norveške nacistične stranke Vidkun Quisling je »posodil« svoj priimek za označevanje izdajalcev interesov lastnega naroda – kvizlingov.

Eden številnih plakatov, ki so opozarjali, da se sovražnikov vohun lahko skriva tudi tam, kjer ga ne bi pričakovali

skupinam, za zavarovanje pomembnih komunikacij in za preganjanje Judov. Na Nizozemskem, v Belgiji in Franciji se je pod vplivom nacistične in protikomunistične ideologije veliko prostovoljcev vključilo v bojevanje na strani okupatorja. Manj posluha so imeli Nemci za sprejemanje kolaboracije od slovanskih narodov. Šele proti koncu vojne, ko jim je vojna sreča obrnila hrbet, so sprejeli tudi pomoč pripadnikov »nižje« rase, toda na splošno je bila vojaška kolaboracija s Hitlerjevo Nemčijo močnejša med germanskimi in romanskimi narodi.

V nasprotju z manjšim delom prebivalstva, ki je bil pripravljen sodelovati z okupatorjem, je bila večina do vsiljenega političnega sistema sovražna. Iz tega so se rodila odporiška gibanja, ki so bila množičnejša in bolj dejavna tam, kjer je vladal strožji in bolj nasilen okupacijski sistem. Prevladovale so različne oblike odpora, kot so pisanje gesel, trosenje letakov s protiokupatorskimi gesli, ilegalni tisk, ki je krepil uporniškega duha in poročal o zmagah zaveznikov, o katerih je okupatorski tisk seveda molčal. Organizirali so skrivališča za Jude, v nemško vojsko vpoklicane domačine ali sestreljene pilote zavezniškega letalstva in jih poskušali prek tajnih zvez spraviti na ozemlje nevtralnih ali zavezniških držav. Zbirali so pomoč za odporiške skupine, ki so se aktivno bojevale proti okupatorju, in informacije o okupatorjevih silah in sodelavcih za zavezniške obveščevalne službe.

Močna gverilska gibanja so pogosto organizirale leve politične skupine, zlasti komunisti. V Evropi so najmočnejšo partizansko vojsko organizirali v Jugoslaviji, na Poljskem, v Sovjetski zvezi, Franciji, Grčiji in Italiji, v Aziji pa na Kitajskem. V nekaterih državah (Poljska, Francija, Italija) se je razvilo več odporiških gibanj, ki so med seboj tekmovala za naklonjenost prebivalstva in za prevzem oblasti po vojni. Odporiška gibanja niso bila usmerjena le proti okupatorjem, temveč tudi proti sonarodnjakom, ki so sodelovali z okupatorji. Predvsem v Franciji, Italiji in Jugoslaviji je prišlo do spopadov med sonarodnjaki na različnih političnih bregovih, med kolaboracionisti in odporniki.

Med velikimi silami je bila politična slika najbolj nejasna v Franciji. Nemčija je leta 1940 okupirala severni del Francije s Parizom in vso atlantsko obalo, JV Francija pa je ostala pod nadzorom Francozov s prestolnico v mestu Vichy. Voditelj okrnjene Francije maršal Henri Pétain je menil, da se osamljena Velika Britanija ne bo sposobna upirati močni Nemčiji, in je privolil v kolaboracijo z Nemčijo. Toda kmalu je nastalo odporiško gibanje, ki je bilo razcepljeno na komunistične partizanske enote in na Résistance, odporiško gibanje, ki so ga vodile druge politične skupine. V francoskih kolonijah je general Charles de Gaulle s podporo zaveznikov organiziral francoske enote, ki so se nato bojevale na zavezniški strani na bojiščih v Afriki in Evropi. Odporiške skupine so se poenotile maja 1943. V zavesti Francozov sta kapitulacija leta 1940 in politika vichyjske vlade povzročili občutek ponižanja in sramu, aktivna vključitev francoskih enot na strani protifašistične koalicije pa je vsaj deloma povrnila izgubljeno samozavest.

Drugo najmočnejše odporiško gibanje na zahodu se je razvilo septembra 1943 v Italiji, po padcu fašizma in kapitulaciji Italije. Gibanje je bilo enotno le na vrhu, na terenu pa je imela vsaka stranka svoje oborožene enote. V drugih zahodnih državah (Nizozemska, Belgija, Danska) so prevladoval pasivne oblike odpora. Na Norveškem so domačini izkoristili prednosti gozdnatega, goratega in razgibanega terena in s sabotажami ohromili premike nemške vojske.

Povsem drugače je bilo na vzhodu, kjer je bil nemški okupator veliko bolj krut do domačega prebivalstva. V Sovjetski zvezi so daleč v zaledju frontnih črt ostale enote, ki so s partizansko taktiko obvladovale velika območja in akcije

usklajevale s poveljstvom sovjetske Rdeče armade. Na Poljskem sta se razvili dve odporiški gibanji. Prvo je ostalo zvesto vladi v izgnanstvu v Londonu, ki je organizirala poljsko vojsko v izgnanstvu in domačo armado (Armia Krajowa). Vojska v izgnanstvu se je borila z zahodnimi zavezniki na zahodnih frontah, druga je vodila oborožen odpor na Poljskem. Pod vplivom Sovjetske zveze se je razvila še Armia Ludowa (Ljudska armada), ki jo je sovjetsko vodstvo ob koncu vojne izkoristilo, da je lahko postavilo na oblast prosovjetsko vodstvo. Podobno dvojno je bilo tudi odporiško gibanje v Grčiji in na Kitajskem, nesoglasja pa so se po vojni nadaljevala v državljansko vojno.

VOJNA IN TEHNOLOGIJA

Veliko znanstvenih in tehnoloških odkritij nastane kot sad zahtev in naročil vojske za uporabo v vojnih razmerah. Druga svetovna vojna je spodbudila številne raziskave in poskuse. Nekateri so bili dokončani šele po vojni, ko so odkritja prišla v javno uporabo in postala del našega vsakdana, ne da bi se zavedali, da so nastajala med vojno za vojaške potrebe. Na pobudo znanstvenikov, ki so iz Evrope pobegnili pred nacistično oblastjo, so v ZDA namenili veliko pozornost projektu raziskav o cepitvi atomov in s tem ustvarjanju velikanske količine energije.

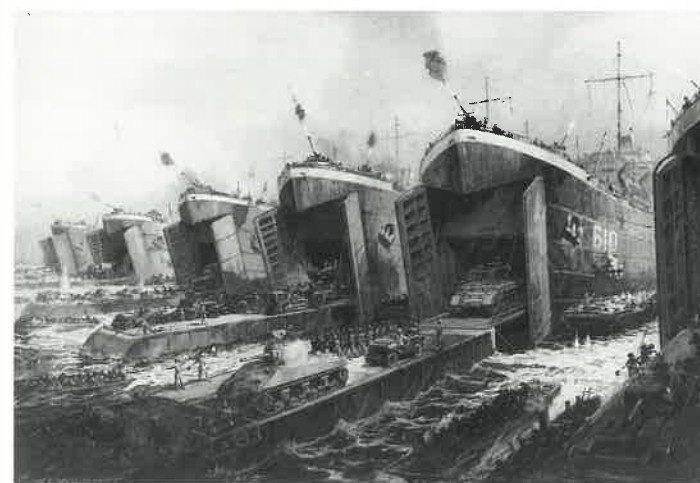
Raziskave novih vrst orožja ali opreme za vohunjenje so po vojni vplivale na hiter razvoj transportnih sredstev in radijske tehnologije. Slavni jeep, ki se je izkazal kot odlično terensko vozilo, je spodbudil avtomobilsko industrijo k izdelovanju terenskih avtomobilov. Nemci so med vojno izdelali prvo reaktivno letalo in z letečimi bombami V1 in V2 tudi prva letala brez pilota. Nemško letalstvo je financiralo tudi razvoj računalništva, vendar prvi programsko vodeni računalnik, predstavljen maja 1941, do konca vojne še ni prišel v uporabo za elektronsko obdelavo podatkov. Razvoj sodobne elektronike je spodbudila tudi izdelava čim manjših oddajnikov za vohune ali tempiranih bomb s časovnim zamikom. Poleg tega je vojna spodbudila še množično uporabo izumov, ki so jih odkrili že pred vojno. Najbolj znan je radar, ki so ga iz okorelega in še neizkoriščenega izuma med vojno razvili do te mere, da brez njega niso bile več mogoče daljnosežne vojaške operacije. Korak naprej je zaradi potreb po preskrbi vojske v odročnih in z vojno prizadetih območjih, kjer ni bilo možnosti za pridelovanje hrane, naredila živilska industrija z razvojem namočenosti hrane in s skrbjo za njeno konzerviranje.

Pripadniki poljskega odporiškega gibanja, ki so se predali po varšavski vstaji, ki jo je organizirala Armia Krajowa. V eni najslavnejših epopej odporiškega gibanja so se Poljaki dva meseca, avgusta in septembra 1944, upirali premočnemu okupatorju. Ujete pripadnike odporiških gibanj so okupatorji šteli za »bandite« brez pravic in jih običajno ustrelili na kraju samem.

Ideolog nove taktike nemških oklepnih enot, ki je rodila blitzkrieg, general Heinz Guderian na svojem poveljniškem vozilu, radijsko povezanem s svojimi enotami in s šifrirnim strojem Enigma za hitro in varno prenašanje sporočil

Izkrcevalne ladje 6. junija 1944 v Normandiji.

Srečanje maršala Pétaina (levo) in Adolfa Hitlerja (desno) oktobra 1940. Pétain je 30. oktobra po radiu spregovoril: »Danes stopam na pot kolaboracije!« Po tem so s pojmom kolaboracija označevali sodelovanje z okupatorjem.

Ameriški marinec daje krvno plazmo ranjenemu soborcu v bitki na otoku Saipan

V zdravstvu se je med vojno razširila uporaba že pred vojno odkritih antibiotikov, zlasti penicilina. Japonci so namreč z zasedbo Jave, ki je zadovoljevala okoli 90 odstotkov svetovne proizvodnje kinina, onemogočili pretok naravnih zdravil, zato so se bili znanstveniki prisiljeni zateči k razvoju in uporabi sintetičnih preparatov. Na pacifiški fronti so Američani po odkritju DDT-ja začeli sistematično zatirati malarijo. Skrb za zadostne zaloge krvne plazme za prvimi frontnimi črtami je pripomogla k razvoju transfuzije in prvih »krvnih bank«, kirurgi pa so pri delu v težavnih razmerah, s kakršnimi dotlej niso imeli izkušenj, uporabili novosti, ki so vplivale na razvoj kirurgije.

KATERE SPRVA VOJAŠKE NOVOSTI SO SE POZNEJE UVELJAVILE V VSAKDANJEM ŽIVLJENJU?

KONEC VOJNE – SVET VSTOPI V ATOMSKO DOBO

Na zavezniških konferencah so predstavniki Sovjetske zveze pritiskali na zahodne zaveznike, naj čim prej odprejo »drugo fronto« in z zahoda stisnejo obroč okoli Nemčije, najmočnejšega člana sil osi. To se je zgodilo 6. junija 1944, ko so se v Normandiji izkrcale enote zahodnih zaveznikov. Po uspešnem izkrcanju so hitro napredovali proti osrednji Franciji in v dveh mesecih dosegli Pariz, kjer se je pred tem v oborožen upor dvignilo francosko odporiško gibanje Résistance. Čast, da so smele prve vkorakati v Pariz, je doletela francoske sile.

Nemška vojska je bila ukleščena med več frontami in ni več zmogla nadomeščati izgub. Na vzhodu so sovjetske enote spomladi 1944 prešle v ofenzivo, da bi tako zahodnim zaveznikom omogočile uspešnejše izkrcanje. Na Apeninskem polotoku so maja 1944 zavezniške sile prebile nemško obrambno črto južno od Rima in krenile proti severu. Konec leta 1944 so frontne črte ponekod že dosegle meje Nemčije z začetka vojne, toda Hitler je še vedno pričakoval, da lahko vnovič spreobrne izid vojne. Zadnja nemška ofenziva v Ardenih decembra 1944 je bila zadnji tak poskus. Spomladi 1945 se je nemška vojska naglo umikala na vseh frontah, nemški vojaki pa so se množično predajali zahodnim zaveznikom, od katerih so pričakovali boljše ravnanje kot od sovjetskih. Drugače je bilo z vojnimi zločinci. Nekateri so si sodili sami, med temi je bil tudi Adolf Hitler, ki se je 30. aprila v porušenem Berlinu ustrelil. Dva dni pred tem so italijanski odporniki v Milanu ujeli in ustrelili Benita Mussolinija. Po vnaprej sklenjenih dogovorih so zavezniške oblasti začele takoj zbirati podatke za sodne procese proti ujetim vojnim zločincem. Devetega maja 1945 so zavezniški voditelji razglasili, da je Nemčija kapitulirala.

Japonski kamikaze – piloti samomorilci v šintostičnem templju, preden so se odpravili na svoj zadnji let.

Prodiranje zaveznikov proti središču Nemčije

S POMOČJO ZEMLJEVIDA UGOTOVITE, KAKO SO ZAVEZNIŠKE SILE STISKALE OBROČ OKOLI NEMČIJE. ALI SO NEMŠKE SILE OB KAPITULACIJI ŠE NADZOROVALE OZEMLJE NEMČIJE? PRIMERJAJTE POLOŽAJ NEMČIJE OB KONCU PRVE IN OB KONCU DRUGE SVETOVNE VOJNE.

Na pacifiški fronti so se Američani in zavezniki soočali s silovitim odporom japonskih vojakov, ki se v nasprotju z nemškimi niso predajali, temveč so se pogosto bojevali do zadnjega moža ali pa se odločali za samomorilske akcije. Zato je število žrtev med Japonci v nekaterih bitkah po nekajkrat presegalo število ameriških žrtev. Da bi zmanjšale število lastnih žrtev, ZDA niso osvajale otoka za otokom, temveč so s strategijo »žabjih skokov« osvajale pomembne strateške točke. S tem naj bi fronto približevale Japonci, ki bi tako postala dosegljiva ameriškemu letalstvu. S severa je avgusta 1945 Japonsko napadla še Sovjetska zveza. Ameriški politiki so se zavedali širjenja moči Sovjetske zveze in so hoteli vojno čim prej končati sami. Po hudih izgubah na otokih Iwo Jima in Okinava so čedalje bolj resno razmišljali, da bi za končanje vojne uporabili novo orožje – atomsko bombo, a so temu nasprotovali tudi nekateri ameriški vojaški poveljniki, ker so se

zavedali posledic. Kljub temu so 6. in 9. avgusta 1945 odvrkli atomski bombi na Hirošimo in Nagasaki, kar je dokončno prepričalo Japonsko, da se je predala. Kapitulacijo so njeni predstavniki podpisali na ameriški ladji, zasidrani v tokijskem zalivu, 2. septembra 1945 – šest let in en dan po začetku druge svetovne vojne.

Bitka	Oddaljenost od Japonske (v km)	Žrtve vojske ZDA	Žrtve med vojaki ZDA v bitki (v %)
Tarava, 1943	5.100	3.318	17,8
Saipan, 1944	2.500	14.111	19,9
Iwo Jima, 1945	1.000	23.303	29,1
Okinava, 1945	500	65.797	42,7

VIR Leo Szilard, madžarski Jud, ki je zaradi antisemitizma pobegnil iz domovine, fizik, ki je sodeloval pri izdelavi atomske bombe, je leta 1942 zapisal:

»Kaj bodo pomenile nove bombe, vemo vsi. Na svet bodo prinesle nesrečo, čeprav jih bomo imeli prvi mi in čeprav bomo zmagali v tej vojni; kajti izgubili bomo mir, ki bo prišel po njej.«

Hirošima – mesto žalostnega slovesa

■ **KAJ MENITE O UPRAVIČENOSTI UPORABE OROŽJA, KI POVZROČI VELIKO VEČ ŠKODE CIVILNEMU PREBIVALSTVU KOT PA SOVRAŽNIKOVI VOJSKI?**

■ **ZAKAJ SO SE ZDA ODLOČILE ZA UPORABO ATOMSKE BOMBE?**

- A) KER SO SE BALE VELIKIH IZGUB MED SVOJIMI VOJAKI, ČE BI SE MORALI IZKRCATI NA JAPONSKEM.
- B) KER SO SE BALE, DA BI, ČE BI SE VOJNA NADALJEVALA, SOVJETSKA ZVEZA ZAVZELA VELIKA OBMOČJA NA SEVERU.
- C) KER SO TAKO HOTELE SVETU POKAZATI, KDO JE NOVA VODILNA VOJAŠKA SILA NA SVETU IN KDO NAJ BI IMEL GLAVNO BESEDO V POVOJNEM SVETU.

Še pred koncem vojne so se v Jalti na polotoku Krimu od 4. do 11. februarja 1945 sestali veliki trije. Kmalu zatem, aprila 1945, je umrl ameriški predsednik Roosevelt, nasledil pa ga je Harry Truman. Ker je bila zmaga že na obzoru, so se začeli dogovarjati o povojni ureditvi sveta, pri tem pa je prišla do izraza razlika med zahodnimi demokracijami in sovjetsko komunistično ureditvijo. Da bi si zagotovili odločilno besedo pri povojni ureditvi sveta, so se dogovorili, da bodo imele stalne članice Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov (med te so uvrstili velike zmagovalke vojne) pravico veta. Dogovorili so se o razdelitvi okupacijskih con v povojni Nemčiji in Avstriji, Stalin pa je obljubil, da bo v nekaj mesecih po porazu Nemčije Sovjetska zveza napovedala vojno Japonski. Večine sklepov iz Jalte tedaj niso objavili, saj so se že dogovarjali

tudi o premikanju meja. To je bilo v nasprotju z obljubami iz Atlantske listine, da bodo ozemeljske spremembe le sad svobodno izpovedanih želja prizadetih narodov. Nesoglasja v dogovorih in tajnost sklepov so že nakazovali nove spore, ki so se vlekli daleč v povojni čas.

Stroški vojne	
Država	Stroški (milijoni)
Zavezniki	
ZDA	£ 84,5
Sovjetska zveza	£ 48
Velika Britanija	£ 28
Drugi	£ 11
Sile osi	
Nemčija	£ 68
Italija	£ 28,5
Japonska	£ 14

UGOTOVITE, KATERE DRŽAVE SO MED VOJNO UTRPELE NAJVEČJO ŠKODO. KATERO CELINO JE VOJNA NAJBOLJ PRIZADELA? PRIMERJAJTE POLOŽAJ DVEH NAJVEČJIH ZMAGOVALK OB KONCU VOJNE.

Veliki trije, Churchill, Roosevelt in Stalin, v Jalti. Za njimi stojijo zunanji ministri Antony Eden, Edward Stettinius in Vjačeslav Molotov

2. OBRAČUN S PORAŽENCI

Grožljivi prizor v koncentracijskem taborišču Bergen-Belsen blizu Hannovra po osvoboditvi aprila 1945

Druga svetovna vojna je zahtevala blizu 50 milijonov smrtnih žrtev. Za seboj je pustila tudi milijone pohabljenih, bolnih, pogrešanih, pregnancev in vojnih sirot. Poleg človeških žrtev je povzročila velikansko gmotno škodo in opustošila gospodarstvo, leta vojnih strahot pa so močno zamajala temelje evropske civilizacije.

Zaradi brutalnosti druge svetovne vojne in njenih daljnosežnih posledic so zmagovalci zahtevali temeljit obračun s poraženci, ki so nosili tudi breme odgovornosti za vojno. Da bodo kaznovali odgovorne za vojne zločine, so se zavezniški dogovorili že med vojno, podrobneje pa na konferenci v Potsdamu med 17. julijem in 2. avgustom 1945. Osrednja tema potsdamske konference je bila Nemčija. Zavezniški so poudarjali, da njihov namen ni uničenje nemškega naroda, temveč doseči, da Nemčija nikoli več ne bo ogrožala svetovnega miru. Nemčijo so demilitarizirali in razdelili na štiri okupacijske cone: ameriško, britansko, francosko in sovjetsko. Hkrati so Nemčiji iztrgali pokrajine na vzhodu in jih dodelili Poljski, vzhodna Poljska, ki si jo je Sovjetska zveza prilastila po sporazumu z Nemčijo leta 1939, pa je ostala del sovjetskega ozemlja. Zavezniški so Nemčiji odmerili tudi reparacije do najbolj uničenih držav, čeprav se glede višine odškodnin niso povsem strinjali. Hkrati so napovedali ustanovitev mednarodnega sodišča za sojenje vojnim zločincem in denacifikacijo nemške družbe.

»Najsi gre za zločine proti miru ali za vojne zločine, nimamo opraviti z naključno, občasno zločinsko dejavnostjo, /.../ opraviti imamo s sistematično zločinsko dejavnostjo, ta pa posredno in neizogibno izvira iz pošastne doktrine, ki so jo namerno izvajali voditelji nacistične Nemčije.«

Iz obtožnega govora glavnega francoskega državnega tožilca na nürnberškem procesu. V: Stephan Courtois idr.: Črna knjiga komunizma. Mladinska knjiga, Ljubljana 1999, str. 17

ŠTEVILNI OBTOŽENI ZA VOJNE ZLOČINE IN ZLOČINE PROTI ČLOVEŠTVU SO SE BRANILI, DA SO ZGOLJ IZVRŠEVALI UKAZE. ALI JE TO ZADOSTNO OPRAVIČILO ZA ZLOČINE?

Z začetkom hladne vojne so zavezniški postopoma opustili denacifikacijska prizadevanja. Zaradi globoke prepojenosti nemške družbe z nacizmom je imela prevzgoja omejen učinek, vztrajanje pri denacifikaciji pa bi hkrati oviralo proces delitve sveta na dva bloka in vzpostavljanje ameriškega zavezništva z zahodno polovico razdeljene Nemčije. Zahodna Nemčija je že

leta 1949 končala preiskave proti državnim uslužbencem in vojski. Veliko tistih, ki so bili zaradi svoje nacistične preteklosti po vojni odpuščeni iz služb, se je lahko vrnilo na prejšnja delovna mesta.

»Vlada Zvezne republike Nemčije je v prepričanju, da se je marsikdo individualno spokoril za krivdo, ki ni bila huda, odločena, da bo tam, kjer se bo to zdelo sprejemljivo, pustila preteklost za seboj.«

Iz nagovora kanclerja Konrada Adenauerja zahodnonemškemu parlamentu, septembra 1949. V: Tony Judt: Povojna Evropa: 1945–2005. Mladinska knjiga, Ljubljana, 2007, str. 81

Na podlagi sporazuma iz Potsdama se je novembra 1945 začel prvi mednarodni sodni proces proti vojnim zločincem, ki je simbolično potekal v tradicionalnem nacističnem središču Nürnbergu. Na prvem nürnberškem procesu so na zatožno klop sedli najpomembnejši preživeli nacisti na čelu z rajhsmaršalom Hermannom Göringom. Dvanajst jih je bilo obsojenih na smrt, sedem na dolgaletne zaporne kazni, trije pa so bili oproščeni. Podobni sodni procesi so potekali tudi v Tokiju proti japonskim vojnim zločincem.

ZAKAJ SO SE NEMCI ŽELELI ZNEBITI NACISTIČNE PRETEKLOSTI IN SPOMINOV NA VOJNO?

TUDI VELIKO DRUGIH EVROPEJCEV JE ŽELELO ČIMPREG PUSTITI PRETEKLOST ZA SEBOJ. ALI BI BILO BREZ TEGA

OKREVANJE EVROPE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI ENAKO HITRO? RAZMISLITE O POSLEDICAH KOLEKTIVNE AMNEZIJE.

V nekdanj okupiranih evropskih državah so obračunavali tudi s kolaboracionisti. Čiščenje kolaboracije, imenovano epuracija, je imelo pomembno politično in simbolno vlogo, odstranitev kolaboracionistov pa je bila ena ključnih točk obračuna s preteklostjo in preporeda nacionalnih držav. Za kazenski pregon kolaboracionistov so se zahodnoevropske oblasti odločile z utemeljitvijo, da mora biti pravici zadoščeno in da je vnovična vzpostavitev pravnega in pravičnega reda nujna za okrepitev zaupanja v demokracijo. Legalno epuracijo so izvajala civilna, vojaška ali izredna sodišča, ki so kolaboracioniste kaznovala z zapornimi kaznimi, nekatere tudi z usmrtnitvijo, najpogosteje pa z izgubo državljskih pravic. Marsikdaj so s kolaboracionisti na pol legalno ali nelegalno obračunala že odporniška gibanja, divjo epuracijo z linčem in javnim zasramovanjem pa so izvajale tudi neformalne skupine ljudi in posamezniki.

Srditega maščevanja so bile deležne tudi ženske, ki so imele intimne zveze z nemškimi vojaki. Prebivalci francoskega Chartresa so avgusta 1944 takole zasramovali žensko z otrokom nemškega vojaka.

V vzhodni Evropi je obračun s poraženci potekal drugače kot v zahodnoevropskih državah, zaradi neprimerno hujših vojnih strahot, ki so jo doletele, pa je bil tudi ostrejši. Sodna preiskava v vzhodnoevropskih državah ni imela posebne teže. Obračun je marsikdaj temeljil na pripisovanju kolektivne krivde, ki je izhajala bodisi iz družbenega položaja bodisi iz etnične pripadnosti. Epuracija je bila del procesa družbene in politične preobrazbe, sodne in še pogosteje zunajsodne usmrtnitve, čistke, razlastitve, izgoni in zaporne kazni pa so bili mnogokrat namenjeni zatiranju političnih nasprotnikov in »razrednih sovražnikov« komunizma.

ALI JE SRDITO MAŠČEVANJE ZMAGOVALCEV NAD PORAŽENCI OPRAVIČLJIVO?

RAZMISLITE O POSLEDICAH KOLEKTIVNEGA MAŠČEVANJA.